

คำยืมภาษาเขมร จากลิลิตตะเลงพ่าย*

อุบล เทศทอง**

ททยและเขมรมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกันมาตั้งแต่ก่อนมีการก่อตั้งอาณาจักรสุโขทัยและความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดนี้ก็ยังคงดำรงต่อมาจนกระทั่งถึงสมัยกรุงรัตนโกสินทร์

ถึงแม้ว่าความสัมพันธ์ระหว่างไทยและเขมรส่วนใหญ่จะเน้นหนักในด้านการสงคราม เพราะรัฐราชอาณาจักรของไทยและเขมรมีอาณาเขตติดต่อกันเมื่อใดที่รัฐของตนมีความเข้มแข็งพอต่างฝ่ายต่างก็ต้องการขยายอาณาเขตของตนเอง แต่

ในบางครั้งไทยและเขมรก็มีความสัมพันธ์กันในฐานะมิตร มีการติดต่อค้าขายแลกเปลี่ยนและถ่ายทอดวัฒนธรรมซึ่งกันและกัน ทั้งในด้านการปกครอง ขนบธรรมเนียมประเพณี ศิลปะ ภาษาและวรรณคดี โดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้านภาษา นับเป็นวัฒนธรรมอีกอย่างหนึ่งที่ทั้งไทยและเขมรต่างก็ได้รับอิทธิพลของกันและกันเช่นเดียวกับวัฒนธรรมด้านอื่น ๆ โดยไทยรับภาษาเขมรเข้ามาใช้ในภาษาไทยเป็นจำนวนมากและได้มีการ

---

*ปรับปรุงจากบทความชื่อเดียวกันในหนังสือ *ภาษา-จารึก 6 ฉบับ 6: คุรุชา คุรุวลีก* เนื่องในวาระครบ 5 รอบ และเกษียณอายุราชการของ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อุไรศรี วรตะริน ภาค-วิชาวาษาคะวันออก คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2542 และผู้เขียนขอกราบขอบพระคุณ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วัลยา ช่างขวัญยืน ที่กรุณาให้คำแนะนำในการเขียนบทความนี้

**อาจารย์ประจำภาควิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

เปลี่ยนแปลงรูปคำ เสียง และความหมายเพื่อให้คนไทยออกเสียงได้ง่ายขึ้น

ภาษาไทยรับภาษาเขมรเข้ามาใช้ในภาษาไทยหลายลักษณะ เช่น นำมาใช้เป็นคำราชาศัพท์ คำศัพท์ที่ใช้ในการแต่งวรรณคดีและคำศัพท์ที่ใช้ทั่วไปในชีวิตประจำวัน

เมื่อศึกษาวรรณคดีไทยพบว่า มีคำศัพท์ภาษาเขมรจำนวนมากที่กวีนำมาใช้ในการแต่งวรรณคดีไทย เหตุที่กวีนิยมนำคำเขมรมาใช้ในการแต่งวรรณคดีไทย กาญจนา นาคสกุล (2501-2502: 16) ได้สรุปไว้ว่า

วรรณคดีไทยเป็นคำประพันธ์ร้อยกรองมากกว่าร้อยแก้ว กวีจึงต้องการถ้อยคำมากมายที่จะนำมาเรียบเรียงเรื่องราวให้มีลักษณะเข้ากับลักษณะของวรรณคดีและทำให้พอดีกับคณะ สัมผัสและข้อบังคับ ครุ ลหุ เอก โท ของบทร้อยกรอง ด้วยความไพเราะของบทประพันธ์อยู่ที่ใช้คำให้มีเสียงกลมกลืนกันอย่างไม่ทำให้ความเสียไป กวีจึงอาจต้องใช้คำหลาย ๆ คำ เพื่อบรรยายถึงสิ่งใดสิ่งหนึ่ง

ลิลิตตะเลงพ่ายเป็นวรรณคดีไทยอีกเรื่องหนึ่งที่มีคำภาษาเขมรเข้ามาปะปนอยู่เป็นจำนวนมาก ถึงแม้ว่าลิลิตตะเลงพ่ายจะเป็นวรรณคดีที่แต่งขึ้นในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น ซึ่งเป็นช่วงที่อิทธิพลต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นศิลปะวัฒนธรรมและค่านิยมของคนไทยที่มีต่อเขมรจะลดลงกว่าในสมัยสุโขทัยและในสมัยอยุธยาแล้วก็ตาม แต่กรมพระปรมาธิบดีฯ ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวก็ยังทรงเลือกสรรคำเขมรมาใช้ในการนิพนธ์เรื่องลิลิตตะเลงพ่ายเป็นจำนวนมาก ซึ่งอาจเป็นเพราะเหตุผลดังที่กล่าวไปแล้วข้างต้นและที่น่าจะนำมาเป็นข้อสนับสนุนอีกประการหนึ่งคือ เนื่องจากลิลิตตะเลงพ่ายเป็นวรรณคดียอพระเกียรติสมเด็จพระนเรศวรมหาราช วีรกษัตริย์ไทยที่ทรงทำสงครามยุทธหัตถีมีชัยชนะต่อพระมหาอุปราชาแห่งกรุงหงสาวดี การที่กวีผู้ทรงนิพนธ์เลือกคำภาษาเขมรมาใช้ในการนิพนธ์ทำให้เกิดความขลัง ความศักดิ์สิทธิ์สอดคล้องกับเนื้อเรื่อง และนอกจากนั้นยังทำให้คำประพันธ์มีความไพเราะเพราะพริ้งอีกด้วย

การศึกษาคำยืมภาษาเขมรจากลิลิตตะเลงพ่าย ผู้เขียนจะพิจารณา 2

ประเด็น คือ ลักษณะของคำยืมภาษาเขมร และลักษณะทางความหมายของคำยืมภาษาเขมรจากลิลิตตะเลงพ่าย

ลักษณะของคำยืมภาษาเขมรจากลิลิตตะเลงพ่าย

คำยืมภาษาเขมรที่ปรากฏในลิลิตตะเลงพ่าย สามารถพิจารณาเป็น 3 ลักษณะ ดังนี้

1. คำยืมที่นำมาใช้เป็นคำราชาศัพท์

เนื่องจากลิลิตตะเลงพ่ายเป็นวรรณคดียอพระเกียรติพระมหากษัตริย์ ฉะนั้นจึงพบว่ากวีผู้ทรงนิพนธ์ได้ยืมคำเขมรจำนวนมากมาใช้เป็นคำราชาศัพท์ เมื่อกล่าวถึง สมเด็จพระนเรศวรมหาราช พระเอกาทศรถ พระเจ้ากรุงหงสาวดี นันทบุเรงและพระมหาอุปราชา ในเรื่องของคำยืมภาษาเขมรที่นำมาใช้เป็นคำราชาศัพท์ผู้เขียนจะกล่าวถึงไม่มากนัก เพราะคำราชาศัพท์ส่วนใหญ่เป็นคำที่รู้จักกันโดยทั่วไป

การยืมคำภาษาเขมรมาใช้เป็นคำราชาศัพท์มี 2 ลักษณะ คือ ลักษณะแรกยืมคำที่เขมรใช้เป็นคำราชาศัพท์และไทยยืมมาใช้เป็นคำราชาศัพท์ในภาษาไทยด้วย เช่น

เสด็จย่างเหยียบหลังสาร   ทรงคชาธารยรรยง

อลงกตแล้วแกมกาญจน์

(หน้า 14)

คำว่า เสด็จ ในภาษาไทยเป็นคำนามที่ใช้เป็นคำราชาศัพท์เรียกเจ้านายชั้นพระองค์เจ้าขึ้นไป หรือใช้เป็นคำกริยา หมายถึง “ไป, อยู่” เช่น เสด็จประพาส เสด็จประทับ เสด็จพระราชดำเนิน เป็นต้น ไทยยืมคำว่า เสด็จ มาจากภาษาเขมรว่า เสฎฺจ (ស្តេច) ภาษาเขมรใช้คำว่า เสฎฺจเป็นคำราชาศัพท์โดยใช้เป็นคำนาม หมายถึง “กษัตริย์” เช่น ชาติเสฎฺจ หมายถึง “เชื้อสายกษัตริย์” และใช้เป็นคำกริยาแปลว่า “ไป” เช่น พระกรรณาทรงเสฎฺจเทาเขตรเกฺรธา แปลว่า “พระเจ้าแผ่นดินเสด็จไปยังเขตนอก”

ไพโรพนอมย่อมยากแท้   อย่าหวัง
เชิญเกษมเสวยวัง   อยู่ถ้ำ

(หน้า 10)

คำว่า เสวย (สะเหวย) ไทยใช้เป็นคำกริยา หมายถึง “กิน, เสพ ครอง” เช่น เสวยราชย์ ไทยยืมคำว่า เสวย มาจากภาษาเขมรว่า โสฺวย (ស្វៃ) หมายถึง “ได้รับ” เช่น โสฺวยราชฺย หมายถึง “ครองราชย์” เป็นต้น ทั้งเขมรและไทยใช้คำว่า เสวย เป็นคำราชาศัพท์

คำราชาศัพท์ที่ปรากฏในลิลิตตะเลงพ่ายอีกลักษณะหนึ่งเป็นคำที่ไทยยืมคำในภาษาเขมรเข้ามาใช้เป็นคำราชาศัพท์ในภาษาไทย แต่ในภาษาเขมรเป็นศัพท์ธรรมดาที่ใช้กันทั่วไปในชีวิตประจำวัน คำยืมลักษณะนี้พบไม่มากนักในลิลิตตะเลงพ่าย เช่น

ปางร้างนิราศสมร   มาเทวษ
ถวิลปวยรสเกื้อ   กอดเกี่ยวกายเขนย

(หน้า 27)

ไทยใช้คำว่า เขนย เป็นคำราชาศัพท์ว่า พระเขนย หมายถึง “หมอนหนุน” โดยยืมคำว่า เขนย มาจากคำว่า เขฺนีย (ខ្មែរ) ในภาษาเขมร คำว่า เขฺนีย ในภาษาเขมรเป็นคำที่ใช้ทั่วไป หมายถึง “หมอน” เช่น เขฺนียโอบ หมายถึง “หมอนข้าง” เขฺนียปากเถา หมายถึง “หมอนอิง” เป็นต้น

2. คำภาษาเขมรที่ไทยยืมมาใช้เฉพาะในวรรณคดี

คำภาษาเขมรจำนวนมากที่ไทยยืมมาใช้เฉพาะในการแต่งวรรณคดีเท่านั้น ซึ่งพบมากในวรรณคดีร้อยกรองของไทย คำยืมภาษาเขมรลักษณะนี้จะไม่พบใช้ทั่วไปในชีวิตประจำวัน เช่น

ตาบไพฑูรย์เรื่องจรัส   สะอึ้งรัตนประพาล
สอดสังวาลเจวียองค์

(หน้า 11)

คำว่า **เจวียง** (ละเหวียง) พจนานุกรมไทยฉบับราชบัณฑิตยสถานอธิบายความหมายว่า "ซ้าย เอียง ตะแคง ทแยง" เช่น เจวียงบ่า หมายถึง "การห่มผ้าปิดทางบ่าซ้าย เปิดบ่าขวาว่าห่ม เจวียงบ่า" คำว่า **เจวียง** เป็นคำที่ไทยยืมมาจากคำในภาษาเขมรว่า **เจวง** (ជ្រូង) หมายถึง "ซ้าย" โดยไทยเปลี่ยนเสียงสระ เป็นสระเอี้ย คำว่า **เจวียง** ไทยรับมาใช้เฉพาะในคำประพันธ์ร้อยกรองเท่านั้น

จ๊กบอกรแก้งอ
เรียมจ๊กเน่นเน่น

ออกชื่อ เมอณา
โน่นโน่นแนวพนม

(หน้า 24)

เมอ เป็นคำที่ไทยยืมมาจากคำว่า **เม็** (ជើ) ในภาษาเขมร แปลว่า "ไม้" เช่น **เม็แกว** หมายถึง "ไม้แก้ว," **เม็คูล** หมายถึง "ไม้ขีดไฟ" ไทยยืมคำว่า **เมอ** มาใช้ในความหมายเดียวกับในภาษาเขมร

ดลยังเวียงดำนด้าว
เมืองชื่อกาญจนบุรี

โดยมี
ว่างว่าง

(หน้า 46)

ผู้อ่านวรรณคดีไทยมักจะพบว่า กวีนิยมใช้คำว่า **ดล** ในวรรณคดีไทยหลาย ๆ เรื่อง คำว่า **ดล** เป็นคำที่ไทยยืมมาจากคำว่า **ฎล** (ជ្រល) ในภาษาเขมร และทั้งภาษาเขมรและภาษาไทย ใช้คำว่า **ดล** ในความหมายเดียวกันคือ "ถึง" เช่น **นึกฎล** หมายถึง "นึกถึง" **ฎลธนาเท** หมายถึง "ไปถึงไหน"

บพิตรเสด็จเลออาสัน
ตริกตรองการโรมร่า

พลับพลาราชเรือนศึก

(หน้า 43)

คำว่า **เลอ** เป็นอีกคำหนึ่งที่มีกพบในวรรณคดีไทยบ่อย ๆ ถ้าผู้อ่านวรรณคดีไทยไม่ทราบความหมายหรือที่มาของศัพท์คำนี้ ก็อาจเข้าใจความหมายผิดได้ คำว่า **เลอ** เป็นคำที่ไทยยืมมาจากคำว่า **เล็** (លើ) ในภาษาเขมร และ

ใช้ในความหมายเดียวกันทั้งในภาษาเขมรและภาษาไทย คือหมายถึง “บนข้างบน” หรือ “เหนือ” ในภาษาเขมรจะพบใช้ทั่วไป เช่น เสฎฐบูล หมายถึง “บนหลังคา” องคฺยเสเภาอี หมายถึง “นั่งบนเก้าอี้” เป็นต้น จากคำประพันธ์ข้างต้น หมายถึง “นั่งบนที่ประทับ”

ยอหัตถ์เกิดลของเลบง   อังกุส ไกวเฮ
งามเร้งงามโทห้าว   ท่านสูคีกสาร

(หน้า 120)

ลของ เป็นคำยืมมาจากภาษาเขมร พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถานอธิบายความหมายไว้ว่า “แบบ, ฉบับ, แต่ง หรือทำ” ส่วนคำว่า ลบง (𑄇𑄂𑄟) ในภาษาเขมร แปลว่า “ทดลอง หรือประลองฝีมือ”

คำว่า เลบง พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถานอธิบายความหมายว่า “แต่ง, ประพันธ์” ไทยยืมมาจากคำว่า แลบง (𑄇𑄂𑄟) ในภาษาเขมร คำว่า แลบง ในภาษาเขมร แปลว่า “การเล่น” เช่น แลบงภูนาล หมายถึง “การเล่นการพนัน” ในภาษาไทยเปลี่ยนเสียงสระเป็นสระเอ

คำว่า ลบองและเลบงเป็นคำที่ไทยยืมมาจากภาษาเขมรทั้งสองคำ แต่ในด้านความหมายทั้งเขมรและไทยใช้ในความหมายที่แตกต่างกันทั้งสองคำ

กองหัทตามกันเต้า   เสียงสนั่นลั่นเท้า
ฟ่างพินไพรพัง   เฟิกฤ

(หน้า 46)

คำว่า เต้า เป็นอีกคำหนึ่งที่มักพบในวรรณคดีไทยและผู้อ่านวรรณคดีไทยบางคนอาจเข้าใจผิดคิดว่าเป็นคำไทยแท้ เพราะมีลักษณะคล้ายคลึงกับคำไทยมาก คำว่า เต้า เป็นคำที่ไทยยืมมาจากคำว่า เทา (𑄇𑄂) ในภาษาเขมร แต่ออกเสียงว่า เตวี แต่พจนานุกรมใช้ในภาษาไทยออกเสียงเป็น เต้าบ้าง เท้าบ้าง แต่ก็ใช้ในความหมายที่เหมือนกับคำว่า เทา ในภาษาเขมร คือหมายถึง “ไป” ดังในบทประพันธ์ข้างต้นที่ว่า กองหัทตามกันเต้า หมายถึง “กองหัทตามกันไป”

กลางไพรใครเพื่อนท้าว
จักผทมเดียวดู

นอนผลู
แต่ไม้

(หน้า 9)

ไทยยืมคำว่า ผลู มาจากภาษาเขมรโบราณว่า ผลู /phlɔ/ ตรงกับ
ภาษาเขมรปัจจุบัน คือ ผลูว (ផ្លូវ) ซึ่งเป็นคำที่เขมรใช้แพร่หลายมาก แต่
ไทยยืมมาใช้เฉพาะในการแต่งคำประพันธ์เท่านั้น ในภาษาเขมรจะใช้เป็นคำ
สามัญทั่วไป แปลว่า “ทาง” เช่น ผลูวโคก หมายถึง “ทางบก” ผลูวทีก
หมายถึง “ทางน้ำ” ผลูวการ หมายถึง “ทางการ” เป็นต้น ในคำประพันธ์ข้างต้น
ผลู ใช้ในความหมายว่า “ทาง” หมายถึง “ตามทางที่พระมหาอุปราชาเสด็จยก
กองทัพมากรุงศรีอยุธยา”

ตनुชน้อยนถ
เถลิงถวัลย์รัตนราชัย

เนาอุปราชสมบัติ

(หน้า 3)

เนา เป็นคำที่ไทยยืมมาจากภาษาเขมรว่า เนา (ណែ) ทั้งเขมรและไทย
ใช้ในความหมายเดียวกัน คือ แปลว่า “อยู่” จากคำประพันธ์ข้างต้น กล่าวถึง
สมเด็จพระเอกาทศรถ ว่า เมื่อพระนเรศวรขึ้นครองราชสมบัติ พระเอกาทศ
รถทรงดำรงตำแหน่งอยู่ในฐานอุปราช คำว่า เนา ในภาษาไทยพบเฉพาะในคำ
ประพันธ์ร้อยกรอง ส่วนในภาษาเขมรพบใช้ทั่วไป เช่น เนาผุทะ หมายถึง
“อยู่บ้าน” เนากนุงบนหน่ย หมายถึง “อยู่ในห้อง” นอกจากภาษาเขมรจะแปล
คำว่า เนา ว่า หมายถึง “อยู่” แล้ว ยังมีความหมายว่า “ยัง” อีกด้วย เช่น
อสเหยยญาเนา หมายถึง “หมดแล้วหรือยัง” หรือ เนามินทานสมฺมเรจ หมายถึง
“ยังไม่ทันสำเร็จ” จะเห็นว่าไทยใช้คำว่า เนา ในความหมายที่แคบกว่าภาษา
เขมร

3. คำยืมภาษาเขมรที่ไทยยืมมาใช้ทั่วไปในชีวิตประจำวัน

คำยืมลักษณะนี้เป็นคำยืมที่เรานำมาใช้ทั่วไปในภาษาไทย ทั้งใช้ใน
วรรณคดีและใช้พูดกันในชีวิตประจำวัน คำยืมลักษณะนี้มีจำนวนมากจนหลาย

ว่า “ชี้แจง อธิบาย บอกข้อความให้รู้ ทำให้ปรากฏ” เช่น แสดงละคร ไทยรับ
คำว่า แสดง มาใช้ในความหมายเดียวกับในภาษาเขมร

เพ็ญผลพุทธบารมี
เนื่องโลกโคกเสื่อมร้อน

วิมุตติสุข แสงเงา
สิ่งร้ายฤพาน

(หน้า 155)

ไทยยืมคำว่า แสง มาจากคำว่า แสง (ໄຮງ) ในภาษาเขมร คำ
ว่า แสง ในภาษาเขมร แปลว่า “ทา สะทา เทียวหาให้ได้ตั้งปรารถนา” เช่น
แสงงลาก แปลว่า “แสงงหาลาก” แสงงหุรพุย แปลว่า “แสงงหาทรัพย์”

พูนพิภพดับเข็ญ
สนุกสบสีมา

เย็นพิภพดับยุค
ล่าเสนาขอบเกล้าฯ

(หน้า 1)

คำว่า สนุก เป็นคำที่ไทยใช้เป็นคำสามัญโดยทั่วไป จนบางคนอาจเข้าใจ
ว่าเป็นคำไทย ไทยใช้คำว่า สนุก ในความหมายว่า “เพลินใจ, ให้ความเมิกบาน
ใจ” ไทยยืมคำว่า สนุก มาจากภาษาเขมรว่า สฺรณุก, สฺรณฺข (ស្រីណុក)
ในภาษาเขมรใช้คำว่า สฺรณุก, สฺรณฺข ในความหมายว่า “ที่ง่าย สบาย ไม่
เหนื่อย ไม่เจ็บไข้ เป็นสุข” เช่น มนุสฺสสนุก แปลว่า “คนสุขสบาย” สฺรณุกจิตต
แปลว่า “สบายใจ” สฺรณุกขุลวน แปลว่า “สบายตัว ไม่เจ็บไข้” จะเห็นว่าภาษา
เขมร ใช้คำว่า สนุก ในความหมายที่กว้างกว่าในภาษาไทย

เมื่อศึกษาคำยืมภาษาเขมรจากลิลิตตะเลงพ่าย จะเห็นว่า กวีผู้นิพนธ์ได้
ยืมคำภาษาเขมรมาใช้ในการนิพนธ์ลิลิตตะเลงพ่ายหลายลักษณะ และเมื่อ
พิจารณาถ้อยคำยืมภาษาเขมรจากลิลิตตะเลงพ่ายในด้านความหมาย จะเห็นว่า คำ
ยืมส่วนใหญ่มีความหมายเหมือนกับคำเดิมในภาษาเขมร แต่คำยืมบางคำมีการ
เปลี่ยนแปลงด้านความหมาย ซึ่งในเรื่องของการเปลี่ยนแปลงด้านความหมาย
นับเป็นสิ่งหนึ่งที่น่าสนใจศึกษาเป็นอย่างยิ่ง และผู้เขียนได้กล่าวถึงไปบ้างแล้ว
ในหัวข้อลักษณะของการยืมคำภาษาเขมรจากลิลิตตะเลงพ่าย ในส่วนต่อไปผู้

เขียนจะกล่าวถึงเฉพาะคำยืมภาษาเขมรที่มีการเปลี่ยนแปลงในด้านความหมายเท่านั้น

การเปลี่ยนแปลงด้านความหมาย ของคำยืมภาษาเขมรจากลิลิตตะเลงพ่าย

มี 3 ลักษณะ คือ

1. คำยืมภาษาเขมรที่มีความหมายกว้างออก

คำที่มีความหมายกว้างออกได้แก่ คำซึ่งสมัยหนึ่งเคยมีความหมายเฉพาะเจาะจง ต่อมาเปลี่ยนไปมีความหมายกว้างหรือหมายถึงคำซึ่งสมัยหนึ่งเคยมีความหมายเดียว ต่อมาเปลี่ยนไปมีความหมายมากขึ้นหรือหมายถึงคำซึ่งสมัยหนึ่งปรากฏในบริบทแคบ ต่อมาเปลี่ยนไปปรากฏในบริบทที่กว้างกว่าเดิม (ดุชะฎีพร ชำนิโรตคานต์ 2526: 48) ในลิลิตตะเลงพ่ายปรากฏคำยืมภาษาเขมรที่มีความหมายกว้างออก เช่น

นิกเซษฐ์เญกจันทร
พิศประกายรายล้อม

ถ่องเมฆ แม่นฤ
เล่าห์เพียงสาวสนม

(หน้า 47)

คำว่า **ประกาย** เป็นคำที่ไทยยืมมาจากคำว่า **ศุกาย** (ស្រ្កាយ) ในภาษาเขมรสมัยพระนคร และ **ประกาย** ในภาษาเขมรสมัยก่อนพระนคร โดยไทยเติม ร ลงในคำยืมจากภาษาเขมรสมัยก่อนพระนคร คำว่า **ประกาย** ในภาษาไทย นอกจากหมายถึง “ดาว” ดังในคำประพันธ์ข้างต้นแล้วยังหมายถึง “แสงที่เห็นกระเด็นกระจายออกจากวัตถุที่ลุกเป็นไฟ” เช่น **ประกาย**ลุกไฟ หรือ “แสงที่เห็นกระเด็นกระจายออกจากของแข็งบางอย่างที่กระทบกันอย่างแรง” เช่น **ดาบ**กระทบกันเป็นประกาย **ดี**เหล็กไฟเป็นประกาย

นอกจากนั้น คำว่า **ประกาย** ยังหมายถึง “ความแวววาวที่เปลี่ยมเพชรเมื่อกระทบแสง” หรือ “แสงแปลบปลาบอย่างแสงฟ้าแลบ” และโดยปริยายยังหมายถึง “แสงที่มีลักษณะที่คล้ายคลึงกัน” เช่น **ดา**เป็นประกาย หรือ “แสงที่

สะท้อนจากสิ่งที่เป็นเงา” ส่วนคำว่า ปกาย หรือ ผุกาย ในภาษาเขมร แปลว่า “ดาว รูปดาว” เช่น พิตานรายผุกาย แปลว่า “เพดานเรียงรายด้วยดาว” หรือ พาก์สกุติผุกายมวย แปลว่า “ติดยศดาวดวงหนึ่ง” หรือ ผุกายพริก หมายถึง “ดาวประกายพริก ดาวรุ่งที่ขึ้นเวลาใกล้รุ่ง มีแสงรุ่งเรืองกว่าดาวดวงอื่น ๆ” จะเห็นว่า คำว่า ผุกาย ในภาษาเขมร หมายถึง ดาวหรือสิ่งที่มีลักษณะคล้ายดาวเท่านั้น ส่วนคำว่า ประกาย ในภาษาไทย มีความหมายกว้างกว่า ผุกาย ในภาษาเขมร

หลายเหลือ้นับเนื่องนอง   กองก่ายกายรายหัว
 ตัวขาแขนเด็ดดาษ

(หน้า 124)

ไทยยืมคำว่า ดาษ มาจากคำในภาษาเขมรว่า ฐาส (ដាច់) ในภาษาเขมรใช้เป็นคำวิเศษณ์ มีความหมายว่า “แน่นอน” ไทยรับคำว่า ดาษ มาใช้ในความหมายที่กว้างออกโดยหมายถึง “มากมาย เกือบกลาด มีทั่วไป” จากคำประพันธ์ข้างต้นได้กล่าวถึงกองทัพของฝ่ายไทย หลังจากที่พระมหาอุปราชาลิ้นพระขนม กองทัพฝ่ายไทยก็ไล่โจมตีกองทัพพม่าและมอญจนล้มตายมากมาย กวีบรรยายทำให้เห็นภาพของทหารพม่าและมอญถูกฟันแขนขาขาด เกือบกลาดทั่วไป

2. คำยืมภาษาเขมรที่มีความหมายแคบเข้า

คำที่มีความหมายแคบเข้า หมายถึง คำที่เคยมีความหมายกว้าง มีหลายความหมาย หรือเคยปรากฏในบริบทกว้าง ต่อมาเปลี่ยนไปมีความหมายเฉพาะเจาะจงขึ้น มีความหมายน้อยลง หรือปรากฏในบริบทที่แคบกว่าเดิม (ดุฎฐิพร ชำนิโรตคานต์, 2526: 45) คำยืมภาษาเขมรที่มีความหมายแคบเข้าที่ปรากฏในลิลิตตะเลงพ่าย เช่น

อุกคลูกพลุกงยงัด   คอคช เลิกแฮ
 เบนป้ายหงายแขนให้   ท่วงท้อที่ถอย

(หน้า 121)

คำว่า พลุก เป็นคำที่ไทยยืมมาจากคำว่า ฆลุก (ភ្លុក) ในภาษาเขมร คำว่า ฆลุก ในภาษาเขมร แปลว่า “งาช้าง หรือช้างพลาย” แต่ไทยยืมคำว่า พลุก มาใช้ในความหมายว่า “งาช้าง” เพียงความหมายเดียว

รุ่งเริ่มจรจเรชอ้าง
เสมอทิพย์มัลย์ผกา

อรธกา แถลงเอย
เก็บร้อย

(หน้า 163)

ไทยยืมคำว่า ผกา มาจากคำว่า ผุกา (ផ្កា) ในภาษาเขมร คำว่า ผุกา ในภาษาเขมรแปลว่า “ดอกไม้, ดอก, ออกดอก หรือมีดอก” ก็ได้ แต่ในภาษาไทยใช้คำว่า ผกา ใน ความหมายเดียวคือ “ดอกไม้”

3. คำยืมภาษาเขมรที่มีความหมายย้ายที่

คำที่มีความหมายย้ายที่ได้แก่คำซึ่งสมัยหนึ่งใช้ในความหมายหนึ่ง ต่อมาได้เปลี่ยนความหมายเป็นอย่างอื่น (ดุชะฎิพร ชำนิโรตศานต์, 2526: 52) คำยืมภาษาเขมรในลิลิตตะเลงพ่ายที่มีการเปลี่ยนแปลงความหมายในลักษณะความหมายย้ายที่ เช่น

กระดะกองกอดแก้ว
คลาดเคล้าคลาสมร

เรียมจักร้างรสแคล้ว

(หน้า 8)

คำว่า กระดะกอง เป็นคำที่ไทยยืมมาจากคำว่า ดุรงก (ត្រូក) ในภาษาเขมรโดยในภาษาเขมรเป็นคำกริยา แปลว่า “หอบ” เช่น ดุรงกบ่างเสมา แปลว่า “หอบมัดหญ้า” หรือใช้เป็นลักษณนาม เช่น ฟีน 1 หอบ มัดผักบุ้ง 1 หอบ เป็นต้น เมื่อไทยยืมคำว่า กระดะกอง มาใช้ในภาษาไทยได้เปลี่ยนแปลงความหมายโดยไทยใช้คำว่า กระดะกอง ในความหมายว่า “กอด, เกี้ยวพวัน” ซึ่งความหมายแตกต่างจากคำว่า ดุรงก ในภาษาเขมร แต่ก็ยังคงเหลือคำของความหมายเดิมอยู่บ้างคือ หมายถึงการใช้แขนทั้ง 2 ข้าง ทำกริยาดังที่กล่าวมาแล้วข้างต้น

เปรมใจใคร่กลับห้อง
รับสมรมายล

ไทรณ
ม่านไม้

(หน้า 26)

ภาษาเขมรมีคำว่า ยล (ឃ្លា) มีความหมายว่า “เข้าใจ, คิดเห็นชัด
แจ่มด้วยปัญญา” เช่น ยลการ แปลว่า “รู้งาน” ยลการขุสตุรว แปลว่า “เข้าใจ
การผิดถูก” แต่ไทยยืมคำว่า ยล ในภาษาเขมรมาใช้ในความหมายว่า “มองดู”
ซึ่งแตกต่างกับคำว่า ยล ในภาษาเขมร

ลิลิตตะเลงพ่ายนอกจากจะเป็นงานนิพนธ์ชิ้นเอกของสมเด็จพระมหา-
สมณเจ้ากรมพระปรมานุชิตชิโนรส โดยมีพระนัดดาของพระองค์คือ พระองค์
เจ้าภวิษฐาชตติยกุมารร่วมนิพนธ์ด้วยแล้ว ในด้านคุณค่าของเรื่องลิลิตตะเลง-
พ่ายถือได้ว่าเป็น “เพชรน้ำเอก” ของวรรณคดีไทย ได้มีผู้กล่าวถึงและยกย่อง
ถึงคุณค่าของหนังสือเรื่องนี้ไว้มากมาย เช่น น.ม.ส. (2511: 238) ได้กล่าว
ยกย่องลิลิตตะเลงพ่ายไว้ในหนังสือ “สามกรุง” ว่า

ทรงเชลงเตลงพ่ายเร้า	ริงใจ
ผู้สดับจับหุทัย	ทุกผู้
คำหอมกล่อมกลอนไพ	เราะไสตร
ยังไม่มีใครสู้	แต่นั้นนานมา

คุณค่าของลิลิตตะเลงพ่ายมีมากมายสมกับคำยกย่องของ น.ม.ส. และนัก
อ่านวรรณคดีไทยทั่วไป เพราะนอกจากจะให้ความรู้ในเรื่องของประวัติศาสตร์
แล้ว ลิลิตตะเลงพ่ายยังมีความงดงามเป็นเลิศในด้านการใช้ถ้อยคำพรรณนาโดย
เฉพาะบทนิราศ ผู้ทรงนิพนธ์ได้เลือกสรรคำมาใช้ในการพรรณนาทำให้เกิดความ
ไพเราะติดปากติดใจคนไทย ซึ่งสิ่งเหล่านี้เกิดจากพระปรีชาสามารถของกวีผู้
ทรงนิพนธ์ที่ได้แสดงให้เห็นถึงความเป็นปราชญ์ทางภาษา โดยการเลือกสรรคำ
ภาษาต่าง ๆ มาใช้ในการประพันธ์ได้อย่างเหมาะสมทั้งเสียงและความหมาย
และภาษาเขมรก็เป็นอีกภาษาหนึ่งที่กวีผู้ทรงนิพนธ์เลือกสรรมาใช้ในงานนิพนธ์
เรื่องลิลิตตะเลงพ่าย ฉะนั้นถ้าผู้อ่านวรรณคดีไทยมีความรู้พื้นฐานภาษาเขมรพอ
สมควรก็จะช่วยให้อ่านวรรณคดีเรื่องนี้ได้อย่างไพเราะและเข้าใจความหมายได้

ลึกซึ้งยิ่งขึ้น

บรรณานุกรม

- กาญจนา นาคสกุล. "คำสันนิษฐานในภาษาไทยที่มีมูลรากเป็นคำภาษาเขมร." วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตร์มหาบัณฑิต แผนกวิชาภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2501-2502.
- ตุงภูพร ชำนิโรศกานต์. *ภาษาศาสตร์เชิงประวัติและภาษาไทยเปรียบเทียบ*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2526.
- บรรจบ พันธุมธา. *พจนานุกรมเขมร-ไทย ฉบับทุนพระยาอนุমানราชชน เล่ม 1-4*. กรุงเทพฯ: จงเจริญการพิมพ์, 2517.
- ปรมานุชิตชิโนรส. สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระ. *ลิลิตตะเลงพ่าย*. พิมพ์ครั้งที่ 8. พระนคร: โรงพิมพ์สุรสภา, 2503.
- พิทยาลงกรณ์, กรมหมื่น. *สามกรุง*. พระนคร: ตลิ่งวิทยา, 2505.
- ราชบัณฑิตยสถาน. *พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525*. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพมหานคร: อักษรเจริญทัศน์, 2531.